

# FILOSOFIE MEDIEVALĂ

## CONCEPTUL DE *COELESTIS PHILOSOPHIA* LA SF. GERARD DE CENAD (c. 980–1046)

RADU CERNĂTESCU

### **The concept of *coelestis philosophia* in St. Gerard of Cenad (c. 980–1046).**

Eclectic and very erudite, the Saint Gerard's treatise *Deliberatio supra hymnum trium puerorum, ad Isingrimum liberalem*, which was written in Cenad (now in Romania) between 1042–1046, offers at each lecture new and surprising delights to the hermeneut. This is the case with the concept *coelestis philosophia*, which even clearly derived from St. Augustine reveals here the spirit of the post-Carolingian epoche, when the ancient philosophies begin to be regarded as maids (*ancillae*) from the house of theology. The author points out that the paternity of this celebre metaphor must be attributed to St. Gerard, who used it 20 years before Peter Damian and his *De divina omnipotentia* (1067). In parallel, the author investigates who might be the addressee of St. Gerard's work, that Isingrim, master of liberal arts, in whose name Gerard puts into operation a whole dialectics for missionary purpose.

**Keywords:** St. Gerard, *Deliberatio supra hymnum trium puerorum, ad Isingrimum liberalem*.

Există în *Deliberatio* un personaj secundar, eliptic și ubicuu, căruia i se adresează cel puțin la modul declamativ întreaga *Deliberare* a dialecticianului Gerard. Este vorba de „liberalul Isingrim”, profesorul de *veteres liberalium artium*, a cărui mereu semnalată erudiție funcționează pentru autor ca un fel de instanță autoreflexivă, menită să-i sublinieze propriile lecturi și convingeri, dar mai ales poziția teologului medieval față cu doctrina creștină și cu filosofia celor vechi: „În Spania am învățat, în Britania am fost educat, în Scoția multă vreme am petrecut, în Irlanda m-am dedicat studiului, toate disciplinele liberale (*omnes liberales disciplinas*) le-am parcurs în trecut și de aceea nicio învățătură nu-mi poate lipsi”<sup>1</sup>.

Să observăm mai întâi că Gerard nu folosește în scurta lui autobiografie sintagma *artis liberales*, ci *disciplina liberales*, semn că el și-a însușit distincția pe care teologia carolingiană o făcuse deja, după exemplul *Etymologiarum*-ului Sf. Isidorus, între *arta* ca aplicație a unor virtuți individuale (talente) și *disciplinele*

<sup>1</sup> „In Spania fui doctus, in Britannia eruditus, in Scotia detritus, in Hybernia studui, omnes liberales disciplinas comendavi memorie, ideo nil lectionis me effugere potest” – Gerardus, *Deliberatio supra hymnum trium puerorum, ad Isingrimum liberalem*, în *Scripta et acta hactenus inedita*, Opera et studio Ignatii Comitis de Batthyán, Albo-Carolinae, typis Episcopalbvs, 1790, p. 256; citată mai departe ca *editio Batthyány*.

laice, văzute ca *artes saeculares* și considerate fundația educației religioase, cea care decurge dintr-un canon. Este distincția pe care, spune Isidorus, chiar „Platon și Aristotel ar fi făcut-o între artă și disciplină. O artă tratând despre problemele care se pot transforma în moduri diferite, în timp ce o disciplină se ocupă de lucrurile care au un singur rezultat posibil.”<sup>2</sup>

Pentru omul epocii post-carolingiene, încă admirator al enciclopediilor lui Varro, Plinius și Isidorus, *discursa disciplina* conțineau toată admirația epocii pentru modelul eruditului suprem, al Celui-a-toate-cunoscător (cf. *Ps.* 139, 3), modelul prin care *scire* (a știi) și *discere* (a învăța) deveneau teme dogmatic, ca etape ale accesului la îndumnezeire. O spusese răspicat Sf. Cassiodor în *De artibus et de disciplinis liberalium litterarum* (c. 560), acolo unde *trivium et quadrivium* încă nu sunt chei de acces la cunoașterea divină, ca la Alcuin, poetul, ci doar un prim stadiu (*planus*) în pregătirea studiilor sacre. Ciudat este faptul că atât Cassiodor<sup>3</sup>, cât și Alcuin<sup>4</sup> nu făceau decât să urmeze îndeaproape același verset solomonic: „Înțelepciunea și-a zidit casa, și-a pregătit cei șapte stâlpi...” (*Prov.*, 9, 1), unde cei șapte stâlpi erau citiți de ambii teologi ca cele șapte arte liberale, numai că unul vedea în ele un început, celălalt un fundament.

Pentru Gerard, erudiția canonică va rămâne suprema căutare și ades el face caz de „erudita lui deliberare (*eruditam deliberationem*)”<sup>5</sup>, nu atât ca o vanitoasă opinie despre sine, cât ca o umilă supunere la modelul eruditului Suprem. Căci, pentru scriitorul din Cenad, cunoașterea rămâne mereu „singurul semn de virtute, întrucât face din lumea inefabilă modelul victoriei erudite”<sup>6</sup>.

Cu totul altă admirație are Sf. Gerard pentru erudiția secularizată, pentru cunoscătorii, ca Isingrim, disciplinelor seculare, a acelor *trivium et quadrivium* pe care el le numește „inteligenta celor vechi (*antiquorum ingenia*)”. Respectivele discipline ar fi, în viziunea lui Gerard, învățături demne de laudă, dar care trebuie privite cu distanțare de teologi, căci ele nu pot suplini învățătura sacră și nici nu pot ridica elevul la slava pe care teologii o cântă zilnic lui Dumnezeu: „Astfel, și noi trebuie pe drept să laudăm inteligența celor vechi, dar nu la fel cu adevărata laudă pentru El, cel care urmează să fie laudat fără încetare și în slăvirea căruia nimic nu este prea mult. Căci nu putem slăvi la fel pe cei care nu își au locul acolo unde se slăvește mereu [în teologie – *n.n.*], precum Gorgias, Aristotel, Hermagoras, grecii aceia care au inventat arta retorică. La fel, Aulius, Quintilian, pricepuți interpreți ai aceleași arte. Să nu mai fie însă luate în considerare studiul acestora? Să nu îl mai slăvim noi pe Tales din Milet, care a fost dintre greci primul într-ale Fizicii, sau pe Terențiu Varro, cinstit pentru că a definit nobilele discipline gemene [ale gramaticii]...? Pe Platon, care a dat împărțirea fizicii în patru părți [*quadrivium* – *n.n.*]:

<sup>2</sup> Isidorus, *Etym.*, I, 1, 1–3.

<sup>3</sup> V. Cassiodorus, *De institutiones divinarum litterarum*, Praefatio II, în ed. Migne PL 70, col. 1149.

<sup>4</sup> V. Alcuinus, *Didascalica*, 1, în ed. Migne PL 101, col. 853.

<sup>5</sup> Gerardus, *Deliberatio...*, în: *editio Batthyány*, p. 25.

<sup>6</sup> „*Nisi signum virtutum, et exemplar ineffabilissimum mundi at erudit(e)m victoriae...*” – idem, p. 217–218.

aritmetica, mai ales, pe care o înveți tu [Isingrim] la ai tăi, apoi geometria, muzica și astronomia? Pe Socrate al tău, cel dintâi care a îndemnat la îndreptarea năravurilor și a dus la studiul felului de a trăi bine?...; mai adăugând el apoi și logica, zisă și rațională [...], împărțind-o cu mai sus amintitele învățături, adică cu dialectica și retorica, care alcătuiesc împreună cele trei chipuri ale filosofiei [*trivium – n.n.*], ce încă se constată a fi lipsite de orice elocință divină.”<sup>7</sup>

Ne întrebăm de ce se limitează aici Gerard la întrebări retorice și nu oferă un răspuns tranșant la întrebarea dacă mai este necesar studiul „celor vechi”? Clarificarea vine din contextul epocii sale, când începuse deja „înrobirea” Doamnei Filosofie, cântată cândva de Boethius și imaginată de medievali într-o mână cu o carte din clasici, în alta cu sceptorul regalității. Împotriva artelor liberale și a originii lor păgâne se iau acum poziții din cele mai vehemente, precum cele ale anti-dialecticienilor Otloh din Regensburg (c. 1010 – c. 1070) și Petru Damian (c. 1007–1072). Vehemența celor doi episcopi împotriva înglobării moștenirii antichității păgâne printre valorile culturii creștine explică și echivocul în care episcopul Gerard lasă pasajul de mai sus. Ilustrativ pentru tot acest curent de epurare a învățământului sacerdotal de moștenirea antichității păgâne este un text al Sf. Damian, *De sancta simplicitate*, în care autorul se adresează unui monah mai tânăr, Aripandus, admonestându-l că s-a dedat studiilor artelor laice și a uitat de „lăcomia de a ști” cu care Satan l-a însemnat pe Adam în Paradis, amăgindu-l cu promisiunea diavolească a cunoașterii, care nu este decât seducția politeismului: „Uite, frate, vrei să înveți gramatica? Vrei să-l declini pe Dumnezeu la plural? O dată cu asta, maestrul tău preaînvățat [Satan – *n.n.*] introduce în lume o regulă fără precedent, învățând-o să onoreze mai mulți zei. O dată cu asta cel care lucrează din greu să aducă pe pământ hoardele tuturor viciilor, se pune în fruntea lor ca lider al unei armate, a lăcomiei de a ști”<sup>8</sup>.

<sup>7</sup> „*Laudare itaque antiquorum ingenia, et jure debemus, sed ad veram laudem illius, qui sine cessatione laudandus est, et in cujus benedictione nullus est modus ponendus. Non vero competenter illos benedicere possumus, quum ubi jugis benedictio exolvitur, non habent locum Vorgia [Gorgias], Aristoteles, Ermathora graeci Rhetoricae artis inventores benedicendi. Aulius et Quintilianus acutissimi translatores ejusdem artis similiter. Nonne illorum studia potius censenda? Tales Milesius, qui apud Graecos Physicae primus perscrutator perhibetur, et Varro, qui nobiles geminas disciplinas definiendo sic distinuere dignatus est [...]. Plato, qui quatuor in Physica distributiones donavit: Arithmetica nimirum, quemadmodum ipse tuos plerumque doces, Geometricam vero, Musicam, et Astronomiam. Tuusque Socrates ad corrigendos mores componendos primus instituens et at omne studium ejus bene vivendi disputationem perducens, subjugantem Logicam, que rationalis vocatur [...], dividens eam in supra praedictas geminas disciplinas, Dialecticam utique, et Rhetoricam, in quibus tribus generibus Philosophiae, etiam divina eloquentia tota a peritis constare videntur*” – Gerardus, *Deliberatio...*, în: editio Batthyány, p. 79–82.

<sup>8</sup> „*Ecce, frater, vis grammaticam discere? disce Deum pluraliter declinare. Artifex enim doctor, dum artem obedientiae noviter condit, ad colendos etiam plurimos deos inauditam mundo declinationis regulam introducit. Porro, qui viriorum omnium catervas moliebatur inducere, cupiditate scientiae quasi ducem exercitus posuit, sicque post eam infelici mundo cunctas iniquitatum turmas invexit*” – Petrus Damianus, *De sancta simplicitate scientiae inflanti anteponenda*, 1, în ed. Migne PL 145, col. 695.

Gerard nu ajunge la extremismul Sfântului Damian, el încă mai crede în existența a două feluri de erudiți, „unul este cel învățat în neprihănire (*eruditum ingenium*), cu brâu de ostaș [al Domnului], iar celălalt e asemeni mirosului cel bun de unsoare care atrage muștele să se înțeleie și să moară”. Sau, cum frumos reia această dihotomie într-o trimitere la *Luca*, 8, 10, unora le este „hărăzită taina cuvântului lui Dumnezeu, iar altora doar pilda lui”<sup>9</sup>. Fără îndoială, alegerea lui Gerard este de partea teologiei și a celor care se mulțumesc cu „văzul de porumbel”, căci „cei care nu văd, vor vedea, iar cei care cred că văd, orbi vor rămâne”<sup>10</sup>.

Și totuși, cine era dascălul Isingrim, cel care se încapățâna să creadă sub loviturile de bici ale Sf. Damian că disciplinele liberale sunt mult mai mult decât *lăcomia de a ști*?

Să observăm mai întâi cum Isingrim/Isangrim, trecut prin afereză în formulările populare Singrim/Sangrim, ascunde un etimon spaniol, nu germanic, el provenind din sp. *sangram*, sângeros. Cu origini probabile în Regnum Asturorum, prima formațiune statală creștină din Peninsula Iberică, numele a migrat ca însemn al unei proveniențe iberice a purtătorului său prin întreg imperiul carolingian datorită Ordinului benedictin, care a impus „celui proaspăt întors din lume” mutarea lui departe de casă ca o ascultare a Regulii LVIII a Sf. Benedict. Aceasta cerea ca prin nevoință să i se cerceteze neofitului „duhul dacă este de la Dumnezeu”, cu trimitere la *I In.*, 4, 1. Așa a intrat numele de Isingrim în arealul germanic, acolo unde îl întâlnim, de exemplu, ca martor pe la 1050 pe un act de donație<sup>11</sup> în calitate de monah al abației din Brixner, acum în Tirolul de Sud. Un mult mai celebru purtător al acestui nume a fost, pe la 1145, abatele mănăstirii benedictine Ottenbeuren din Swabia, bun prieten al episcopului de Freising. Foarte probabil, preopinutul episcopului Gerard nu a fost vreun ierarh al Bisericii Romane, chiar dacă el apare consemnat într-un loc cu apelativul „*beatissime Frater*”, pe care editorul, episcopul de Batthyány, îl interpretează ca pe o clară trimitere la calitatea sa de episcop. Mai degrabă, Isingrim a fost doar un bun și apropiat coleg al lui Gerard la una din, pe atunci, puținele școli din Alpi sau Pirinei unde deveneai *Magister* și puteai să conduci o școală abațială. Așa se explică de ce Gerard îl indică drept „*nostro in fratre diuini collegii Isingrimo*”, unde gen. *collegii* poate sesiza colegiul comun sau ordinul benedictin din care amândoi făceau parte. Certă este doar calitatea lui de „slujtor la altar”, pe care o invocă de două ori Gerard<sup>12</sup>. Ea ar putea fi un semn că Isingrim a fost un omolog al aceluși *Magister Waltherus* pe care Sf. Gerard îl aduce, conform *Legenda maior*, să predea la școala episcopală din Cenad. Modelul acestui dascăl medieval este poate cel mai bine ilustrat de Hugues de Saint-Victor, care va preda în secolul al XII-lea artele liberale la școala abațială Sf. Victor din Paris, pe unde ar fi trecut ca elev și viitorul episcop de Chartres, John de Salisbury. Hugues

<sup>9</sup> Cf. Gerardus, *Deliberatio...*, în: *editio Batthyány*, p. 154.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 154–155.

<sup>11</sup> V. *Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten*, Klagenfurt, 1896, p. 117.

<sup>12</sup> „*Offers munus tuum ad aram*” – Gerardus, *Deliberatio...*, în: *editio Batthyány*, p. 224 et 226.

este autorul unui manual, *Didascalicon*, al cărui subtitlu, *De studio legendi*, se poate traduce, grație amfibologicului *studium*, și prin „Despre pasiunea de a transmite, de a învăța”. Se spune aici<sup>13</sup> că cele șapte arte liberale își au originea în Egiptul antic, acolo unde ar fi călătorit și învățat Platon care a adus studiile liberale în Grecia. Pentru a ajunge *magister*, Hugo recomandă o specializare de șapte ani în *trivium et quadrivium*, prima disciplină ocupându-se cu cuvintele, deci, cu elocința, cealaltă cu conceptele, care aparțin filosofiei. Cât despre filosofie, dintre multele definiții încercate de autor, reținem ca cea mai interesantă: „filosofia este meditația asupra morții – asupra căreia Magii au convenit cu creștinii”<sup>14</sup>. În manualul hugonian, cele șapte arte liberale formează necesara pregătire a sufletului pentru întâlnirea cu adevărul filosofic, adevăr care nu este decât o etapă intermediară în atingerea adevărului teologic, cel ce formează adevărata materie a științei divine.

Gerard a studiat și el artele liberale, după propria-i mărturisire, în Spania. Pe atunci, studiul lui *quadrivium* (muzica, aritmetica, geometria și astronomia) și al lui *trivium* (gramatica, logica și retorica) constituia baza curriculei monastice și prevestea esența învățământului universitar de mai târziu. Un secol după Sf. Gerard, la anul 1159, episcopul de Chartres încă mai apăra artele liberale de detractorii care „s-au întărit împotriva unuia din cele mai frumoase daruri ale mamei noastre natura și a grației divine, mult timp calomniate și respinse ca false de înaintea mergătorii noștri”<sup>15</sup>. În tratatul său apologetic intitulat *Metalogicus*, *trivium* nu ar revela decât „secretele Minervei (*secretis Minervae*)”<sup>16</sup>, în vreme ce *quadrivium* ar expune „secretele naturii întregi (*totius naturae secreta*)”<sup>17</sup>.

Diferențele dogmatice dintre Isingrim, ca *magister* de arte liberale, și teologul Gerard se pot explica și pe tărâmul acestor „secrete” pe care și le revendicau atât teologia, cât și artele liberale, ca succesoare de drept ale anticei filosofii. Pentru Gerard, secretele (*occulta*) formează esența teologiei creștine, pe care el o numește „cereasca filosofie (*coelestis philosophia*)”, singura care te poate face să „vezi comoara pusă în secretele lui Dumnezeu (*videre thesaurum in secretis Dei repositum*)”<sup>18</sup>. Acest tezaur este format, cum spune Gerard, folosind o metaforă biblică, din „vasele sacre de aur și argint (*sacrum vasa argentea et aurea*)”<sup>19</sup> pe care Evreii le-au adus din Egipt (*cf. Exod*, 12, 35). Metafora amintește de interpretarea Sf. Augustin, cel care compara în *De doctrina Christiana* (II, 40, 60) „vasele de aur și de argint ale egiptenilor” cu comoara de sapiențialitate a vechii filosofii.

<sup>13</sup> V. Hugonis de Sancto Victore, *Didascalicon*, II, 10, în ed. Migne PL 176, col. 755.

<sup>14</sup> „*Philosophia est meditatio mortis*”, *quod magis convenit Christianis*” – idem, II, 1, în MPL 176, col. 752.

<sup>15</sup> „*Adversus insigne donum naturae parentis, & gratiae, calumniam veterem, & maiorum nostrorum iudicio condemnata*” – Ioannis Saresberiensis, *Metalogicus*, în ed. Parisiis, H. Beys, 1610, p. 1.

<sup>16</sup> Idem, p. 98; cu trimitere la Ovidius, *Met.*, II, 749.

<sup>17</sup> Idem, p. 29.

<sup>18</sup> Cf. Gerardus, *Deliberatio...*, în: *editio Batthyány*, p. 296.

<sup>19</sup> Idem, p. 66 et 96.

Disputa dintre *sapientia terrena* și *coelestis philosophia*, la care se va angrena toată lumea monastică medievală, este disputa dintre avântul încă plăpândeii rațiuni și confortul revelației. Apologetica lui Gerard îl urmează aici îndeaproape pe Sf. Augustin, cel din *Contra Julianum*, care numea teologia *vera philosophia* și recomanda: „nu lăsa filosofia păgână să fie mai nobilă decât filosofia noastră creștină, care este singura adevărată filosofie”<sup>20</sup>. O recomandare care va trece și în influentul manual de hermeneutică teologică *De doctrina christiana*, în care Augustin a schițat aria curriculară a învățământului monahal. Aici, arta retoricii (*ars rethorica et dialectica*) devine un instrument „de cel mai mare ajutor în descoperirea sensurilor (*plurimum intellectorem adjuvat*)”. Cu necesara mențiune că instrumentul recomandat de Augustin se cerea folosit cu grijă, doar în interiorul teologiei și numai de cel „care s-a dedicat cu adevărat vieții fericite (*ipsam beatae vitae veritatem didicisse*)”.

Despre superioritatea teologiei față de filosofia anticilor este întreg tratatul lui Gerard, autorul din *urbs Morisena* arătându-se mereu mândru de „judecata lui țărănească (*rusticam rationem*)” și de întâietatea pe care o au „preaînțelepții fără știință de carte în fața tuturor filosofilor, întărind ei legile cerești fără de litere, ca niște oameni plini de har și de adevăr trecuți printr-o școală care va dăinui mereu. Să nu te îndoiești – îi spune Gerard lui Isingrim – că preadivinul Cepha nu este mai adânc decât Aristotel, că Sf. Paul nu este mai elocvent decât orice antic orator, că Sf. Ioan nu ar fi mai înalt decât însuși cerul, că Sf. Iacob nu este mai ușor de priceput decât Plotin al tău.”<sup>21</sup>

Încă o dată, Gerard devansează scholastica cu atitudinea lui de *rusticus* (nu *inlitteratus*), prevestind „*sancta rusticitate seu simplicitate*” recomandată de Petru Damian Bisericii în a sa *De sancta simplicitate*, autorul scholastic susținând aici că „Sfânta rusticitate (*sancta rusticitate*) face parte cu atâta onoare din slujitorii bisericii”<sup>22</sup>. Prins între *nobilitate* și *rusticitate*, Gerard ajunge să folosească o metaforă foarte *casnică* pentru a exprima în cel mai radical sens starea de subordonare a filosofiei antice față de teologia creștină, și asta cu 20 de ani înainte de consacarea respectivei metafore de prezumtivul ei autor, Sf. Damian<sup>23</sup>. Este vorba de asemănarea filosofiilor antice cu slujitoarele din casa teologiei, în prezența cărora nu este indicat, spune Gerard, să vorbești de cele sfinte. Formularea gerardiană, trecută cu vederea până azi de exegeți, nu face decât să semnaleze încă o dată iminența

<sup>20</sup> „*Non sit honestior philosophia gentium quam nostra Christiana quae una est vera philosophia*” – Augustinus, *Contra Julianum*, IV, 14, 72, în ed. Migne PL 44, col. 774.

<sup>21</sup> „*Que omnem praecesserunt philosophiam inlitterate doctissimi, sine litteris sanctiones dantes coelestes, cunctis superdurabilibus formationibus imbuti, gratia et veritate pleni. Non dubites divinissimum Cephan Aristotele profundiore, non Paulum cunctis humanis oratoribus eloquentiore, non Joannem omni coelo altiore, non Jacobum tuo Plotio expeditiore*” – Gerardus, *Deliberatio...*, în: *editio Batthyány*, p. 27.

<sup>22</sup> P. Damianus, *Epistularum*, XVII, 22, în ed. Migne PL 144, col. 237.

<sup>23</sup> „*[Philosophia] ancilla dominae [theologiam]*” – P. Damianus, *De div. omnipot.*, III, 5, în ed. Migne PL 145, col. 603.

scholasticii: „Este o mare nebunie să dezbați în compania slujitoarelor despre asta [*despre teologie*], al cărei cântec este vegheat de îngeri”<sup>24</sup>.

Fie că vizau secretul naturii sau comoara scripturii, artele liberale erau paginile aceluiași manual despre *logos*. El l-a ținut pe omul medieval de dinaintea scholasticii în tensiunea elocinței. Deloc rafinată, elocința lui Gerard face referiri puțin măgulitoare la cel care a impus rafinamentul emfatic în arta retoricii: „Iar de nu te-ar strânge Cicero în brațele lui, ai fi și tu de aceeași părere cu mine”<sup>25</sup>. Rămâne ca evident faptul că Gerard a trecut prin manualul lui Cicero, *Partitiones oratoriae*, pe care medievalii studiau arta retoricii. Din el, Gerard nu a înțeles decât că înțelepciunea nu implică în mod necesar capacitatea de a te exprima grațios. Cu corolarul ei, că simplitatea poate fi un adevărat semn de înțelepciune. O va spune și episcopul de Chartres într-un capitol intitulat tocmai *Despre elogiul elocinței*, din *Metalogicon*-ul său: „în mod clar, elocința nu îți conferă nici înțelepciune, nici iubire de înțelepciune, mai degrabă dimpotrivă”<sup>26</sup>. Mai mult, termenul „*deliberatio*” din titlul tratatului gerardian pare un împrumut din Cicero și din modelul conversațiilor deliberative (*deliberatio et demonstratio*) ale juristului roman.

Vorbind despre retorică, Tacit spunea în *De oratoribus* (XXI) că la capătul tuturor învățăturilor despre discurs, pe învățăcei îi așteaptă, vrând, nevrând, dorința de a scrie poezie. Poate că aceasta a fost și soarta „liberalului Isingrim”. Așa s-ar explica de ce Gerard alege ca text al hermeneuticii sale un poem biblic, altfel minor, *Imnul celor trei feciori* din *Cartea profetului Daniel*. Acest *laudum* a fost canonizat în anul 633 de Sinodul din Toledo IV (Canon 14), care a instituit ca el să fie cântat duminică după liturghie „*per omnes ecclesias Hispaniae vel Galliae*”.

Așadar, imnul pe care îl analizează Gerard a fost cu certitudine cunoscut de Isingrim. Urma doar ca elocința și erudiția Sf. Gerard să demonstreze că artele liberale nu pot ajunge decât la forma, nu și la conținutul profund al unui text care ascunde în el ca pe o comoară „cereașca filosofie (*coelestis philosophia*)” a omului simplu și, uneori, atât de singur că își îndreaptă privirea spre cer.

<sup>24</sup> „*Dementia summa est in contubernio disputare ancillarum de illo, cui psallendum est in conspectu Angelorum*” – Gerardus, *Deliberatio...*, în: editio Batthyány, p. 32.

<sup>25</sup> „*In hoc quaque nobis aderis, nisi brachiis Ciceronis adstrangaris*” – idem, p. 9.

<sup>26</sup> „*Plane aeloquentia praecepta, sapierunt non conferunt; sed nec amorem eius: et saepissime quidem obtinendae non conferunt*” – Ioannis Saresberiensis, *Metalogicvs*, loc. cit., p. 18.